

HODNOTNÁ AJ INŠPIRATÍVNA KNIHA POVESTÍ

MGR. PETER CABADAJ

 peter.cabadaj5@gmail.com

Šialene ultramoderný svet dneška dokáže len veľmi zriedkavo ponúknuť vystresovanému človeku pocit očarenia, ktorý navyše k svojej existencii potrebuje čoraz menej. Kto ale intenzívnejšie číta povesti či rozprávky (alebo je fanúšikom ich televíznych, filmových, rozhlasových a iných verzií), mimovoľne sa vracia k tradíciám ako integrálnej súčasť našej národnej kultúry a historickej pamäti. Povesti a rozprávky sa v naznačenom kontexte stali nositeľom presne toho zázraku, ktorý v minulosti patril výlučne náboženstvu. Na druhej strane však treba zdôrazniť, že očarenie z tradícií nie je iba záležitosťou literárnej a inej umeleckej tvorby, ale hlavne schopnosťou ľudí rozpoznávať znamenia pripomínajúce človeku archaický pôvod nášho sveta a silu, ktorá ho dokáže symbolicky obnovovať.

Aj takéto asociácie vo mne vibrovali po prečítaní knihy *Slovenské povesti plné tajomných bytostí*. Zaujímavý titul je dielom básnika, spisovateľa, publicistu a novinára Igora Váleka, ktorý sa dlhodobo systematicky venuje zbieraniu, tvorbe a širokospektrálnej propagácii našich povestí. Uvedenú skutočnosť ilustruje séria vydaných knižiek tejto proveniencie, v ktorej dominujú zbierky z mimoriadne záslužnej matičnej edície *Povestová mapa Slovenska (Povesti o slovenských jazerách, plesách, studniach a studničkách; Povesti o slovenských liečivých prameňoch a kúpeľoch; Povesti o slovenských riekach; Povesti o slovenskej vode a i.)*.

Najnovšie Válek „zalovil“ medzi tajomnými bytosťami, ktorých je v našich legendách a povestiach viac ako dost. Hneď v úvode sa odvoláva na „slovenského Homéra z Gemera“ Pavla Dobšinského, ktorý v *Úvahách o slovenských povestiach* trefne píše: „*Majúc národné pamiatky, výtvary umu a mysle otcov, to by nás ani nectilo, keby sme si túto duchovnú majet oceniť či neznali či nechceli... bo tieto povesti sú pôvodným, verne zachovalým obrazom, skladom, a tak i dôkazom a pokladom vzdelanosti našich otcov, nášho národa.*“ Mimochodom, bol to práve Dobšinský a Samuel Reuss (prvý slovenský literárny folklorista), čo sa ohradili proti tvrdeniam osvietencov, ktorí označili povesti, legendy a rozprávky za poveru, blud nedôstojný človeka moderného veku. Naopak, Dobšinský s Reussom boli skalopecne presvedčení, že ide o trvalú súčasť ľudovej kultúry a vzácny doklad, vypovedajúci o kultúrnej a spoločenskej minulosti predkov. Tento ich náhľad plynutím času rozvíjali a vlastnou obrazotvornosťou prehľbovali, aktualizovali i modernizovali mnohí tvorcovia – medzi nimi si vydobyl dôstojné miesto aj agilný Igor Válek.

Vstupnú kapitolu svojej ostatnej knihy nazval *Povešť o hľadaní a nájdení namiesto úvodu*. Objasnil v nej tak historické a ideové žriedla vzniku jednotlivých povestí, ako i vlastnú autorskú metódu, ktorú uplatňuje vo vzťahu k plodom našej čarovnej ľudovej slovesnosti. Akcent kladie na výraz *hľadanie* a v tejto súvislosti uvádza povesť o hľadačoch zlata pod majestátnym Kriváňom. Kopali, hrabali, prosili tatranských škriatkov aj víly, listovali v čarodejných knižkách, varili zázračné byliny... Nič nepomáhalo, a tak sa napokon rozhodli, že zrátajú končiare v Tatrách, aby aspoň niečo medzi ľudí priniesli. To hľadačom vyšlo vďaka obryni, ktorá im prezradila, že „*všetkých deväťstodevätidesiatdeväť končiarov prešla*“.

Jednotlivé tajomné bytosti dôsledný Válek bližšie predstavuje v samostatnej kapitole, ktorú nazval *Poznámkami alebo od ovečiek k pokladom*. Nechýbajú v nej ani načrtnutia dejinných, geografických i topografických kontextov a filiácií, enumerácia zaujímavostí a raritných javov, stručná charakteristika lokalít, v ktorých je dej povestí situovaný.

Osobitnú kategóriu predstavuje záverečný text *O dôležitosti kamienka tajomstva*, v ktorom Válek popri úvahách nad zvolenou látkou naznačuje tiež možnosť druhého vydania knihy. Voľne nadväzujúc na autorove reflexie možno konštatovať, že tematika mysterióznych bytostí, ktorými sú popretkávané legendy, povesti, rozprávky, povedačky či zarietania, má atraktívny náboj aj vďaka tomu, čo hovorí o našom strachu z neznámeho, zo smrti. A to je látka tvoriaca kvintesenciu existenciálneho ľudského bytia. Preto je dobré, že sa vraciame k tradíciám, ktoré vnímame ako neodmysliteľnú súčasť slovenskej kultúry. Tajomné bytosti domácej proveniencie (v recenzovanej zbierke povestí máme dočinenia napríklad s drakom, vlkolakom, sitnianskymi rytiermi, boginkami, strigami, čertom, škriatkom, bielymi paniami, skameneným mníchom, obryňou, šarkanom a i.) si skrátka vozíme po svete zabalené vo vlastnej duši. Isteže, často sa k nim vraciame ako ku kuriozitám, zábavným príbehom z minulosti, v ktorých prvoplánovo cítime nostalgiu za strateným svetom, ale kdesi v hlbších vrstvách vnímame aj ich starobylosť.

Igor Válek sa vo svojej knihe koncentroval viac na tú učesanejšiu rozprávkovú líniu mysterióznych bytostí či rôznych desivých stvorení. Trochu tak zatlačil do úzadia (ak nepovieme rovno, že tabuizoval) onú temnú, hororovú a krviprelievajúcu posadnutú „dospeláčku“ stránku. Apropos, jej fanúšikom či milovníkom vrelo odporúčame síce už starší, ale o to brilantnejší psychoanalytický rozbor a explikáciu českých tvorcov Vladimíra Vondráčka a Františka Holuba *Fantastické a magické z hľadiska psychiatrie*. V každom prípade však platí, že ak máte radi pútavé rozprávanie o drakoch, čertoch, strigách, bielych paniach, vlkolakoch atď., Válekova zbierka dvadsiatich povestí, umocnená znamenitými ilustráciami Martina Kellenbergera, vás nepochybne unesie do hrôzostrašného sveta plného záhadných kreatúr.

Nezriedka počuť hlasy, podľa ktorých vo všeobecnosti platí zásada, že to, čo je nepoznané, je v istom zmysle aj tajomné. Inými slovami, čo je opradené plášťom mysterióznosti, vyvoláva v našom vedomí pocit nedôvery. A od nedôvery je už vraj len krôčik k odmietaniu všetkého, čo je nám cudzie. Autor povestí Igor Válek vidí ale veci inak. Záhadné bytosti v jeho knihe harmonicky spájajú staré s novým, pričom ide o funkčnú kombináciu, ktorá archaické nonšalantnou formou sprístupňuje a otvára dnešnému čitateľovi. Tajomstvo, píše Válek, je totiž „*večné, spojené so zrodom, s príbehom, priebehom, behom aj koncom existencie všetkého. V akejkoľvek svojej podobe – od nevidaných javov i zverov cez strašidelné bytosti až po zvláštnych ľudí – prestupujú náš, a ak chceme, aj iné svety. Od temného najhlbšieho podzemného priestoru (kde spia sitnianski rytieri a loví drak) až po slnečnými lúčmi osvetlené najvyššie položené končiare (kde hľadači hľadajú zlato a kľučí mních), všade tam totiž patrí, lebo keby jeho kamienok vypadol z pomyslenej mozaiky celku, bola by neúplná. Ba čo horšie, možno by sa úplne rozpadla. Také dôležité je čo i len najmenšie tajomstvo – tajomstvičko, tajomstievko, tajomstôčko.*“

Finitná povesť v zbierke je symbolicky venovaná nášmu ľudovému hrdinovi a legendárnemu zbojníckemu kapitánovi z Terchovej (*Jánošíkove tajomstvá a poklady*). Rozhodne stojí za zmienku, že krátko po vydaní Válekovej knihy bol prvok Jánošíkovská tradícia oficiálne zapísaný do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska. Vnímam to ako mimoriadnu udalosť v čase, keď registrujeme nebezpečné až zákerné globalizačné tendencie smerujúce k likvidácii národných identít v oblasti kultúry. Na scénu vstupujú rôzne netolerantné ideológie spojené s kultúrou rušenia, kultúrou negácie a odmietania časom preverených univerzálnych duchovných hodnôt. Ukazuje sa, že ak chceme plnohodnotne zažiť niečo autenticky národné, musíme ísť jednoznačne do histórie. Práve v tejto ideovej rovine vzniká vhodný priestor na nové zadefinovanie významu opodstatnenosti národných kultúr s ich bohatými prejavmi a žánrovými prienkami – vydávanie povestí z toho nevynímajúc.